

A görög kultúra sorvadásának jelei mellett vannak egyéb olyan tényezők és folyamatok, amelyek ellentétesen hatnak. Sok éven át Beloiannisznak nyáron – ahogyan a polgármester mondta – „nagyobb volt a turistaforgalma, mint Dunaújvárosnak”, mert rokonok, ismerősök látogattak ide szerze Európából. A turistaforgalom (a repatriálás következtében) csökkent, de jeles napjaikon a falu igazi görög központtá válik. Augusztus 20-án “görög bulit” szoktak szervezni, amely sokakat vonz (magyarokat is), görög zenekar játszik, görög ételeket fogyasztanak. Megünneplik március 25-ét (az 1821-es görög szabadságharc évfordulóját). A polgármester büszke arra, hogy a faluban kezdeményezték – a görög lakosság igényére – az ET1 görög és a RIK ciprusi televízió bevezetését, amely ma 200 lakásban nézhető.

Az egyház aktívává válása is fokozhatja az érdeklődést a görög kultúra iránt. Szombatonként hittantanítás van az iskolában, amelyet egy Budapestről idejáró lelkész vezet. *Mihail*, a görög ortodox egyház metropolitája látogatta meg a falut, és örömmel vette tudomásul (ismét a polgármester ironikus fogalmazását idézve), hogy „ezek a kommunisták nem a vörös csillagot vésték a sírkeresztekre”. Idén februárban tartottak először egyházi ketesztelőt és esküvőt: 40 gyermeket és 24 felnőttet kereszteltek meg; öt polgári házasságban egyházi esküvőt tartottak. A metropolita kilátásba helyezte, hogy Beloiannis lehetne a magyarországi görög ortodox egyház központja. Ehhez igen sok beruházás lenne szükséges, mindenképp templom. A polgármester szerényebb: egy haranglábat szeretne, hogy legalább a harang szólalna meg ünnepélyes alkalmakkor.

A kulturális erőfeszítéseknek azonban gátat szab az anyagi szükség. Nő a munkanélküliség, mivel a fővárosi, dunaújvárosi üzemek először az ingázóktól válnak meg. A nyolcadikosok számára az eddig szinte egyetlen továbbtanulási irány, a szakmunkásképzés beszűkült. Ezek a gondok ma nyomasztóbbak, mint az eredeti kultúra sorvadása.

Reméljük, Beloiannis megmarad érdekes színpontnak a magyar kultúra térképén. Ehhez azonban a helyieknek a mainál sokkal több támogatásra lenne szükségük.

Somogyvári Zoltán

SZERB ISKOLÁK MAGYARORSZÁGON

Az 1940-es évek végéig a szerbeknek megfelelő iskolarendszerük volt Magyarországon. Minden szerbek lakta helységben volt szerb egyházi iskola, általában 1–6. összevont osztályokkal, és vasárnapi iskolával 15–16 éves korig. Ezen iskolákban az egyházközségek által választott tanítók dolgoztak, illő természetbeni juttatásért és bérért. Az iskolákban szigorú rend uralkodott. Megfelelőek voltak a tanítási eredmények, általában az adminisztráció is jó volt. Az ellenőrzést a szülők, az egyház és az állami tanfelügyelők végezték. Az iskola nyitott volt az állami polgári iskolák és gimnáziumok, szakiskolák felé, szerb polgári iskola és gimnázium közvetlenül a háború előtt nem volt Magyarországon. A tanulók anyanyelvi szinten beszélték a szerb és a magyar nyelvet, mert azt sem hanyagolták el. De az egymás közti kommunikációhoz a szerb nyelv szolgált.

A háború után néhány évig még működtek ezek az iskolák, azután államosították őket, az iskolákban a szerb nyelvet esetleg tantárgyként tanították. Szerb nyelvűvé, a különböző falvak (Budakalász, Pomáz, Szentendre, Csobánka stb.) iskoláinak összevonása és mintegy kompenzálásaként a Budapesti Szerb Iskola vált. Ez később Szerbhorvát Általános Iskola és Gimnázium lett, s így működik 1993. augusztus 31-ig, amikor is a szerb és horvát iskola jogilag és de facto is különvált.

Mi a mai helyzet? Összesen 12 helységben van valamilyen módú szerb oktatás Magyarországon, csoportokba rendezve az alábbiak szerint. Szerb nyelven oktató iskolák: Budapesti

Általános Iskola és Gimnázium 155 tanuló (az 1. osztály nélkül); Deszki Általános Iskola 1-4. osztály, 14 tanuló; Lórévi Általános Iskola 1-4. osztály, 18 tanuló. Nemzetiségi tannyelvű, két nyelven oktató iskolák: Battonyai Szerb Általános Iskola 35 tanuló (az 1. osztályba 10 tanuló jelentkezett); Hercegszántói Horvát Általános Iskola 8 tanuló. A szerb nyelvet tantárgyként oktató iskolák: Budakalászi Általános Iskola 7 tanuló; Magyarcsanádi Általános Iskola 61 tanuló; Medinai Általános Iskola 3 tanuló; Pomázi Általános Iskola 9 tanuló; Százhalombattai 1. sz. Általános Iskola 14 tanuló; Szigetcsépi Általános Iskola 17 tanuló; Újszentiváni Általános Iskola 16 tanuló. Ezek szerint 187 tanuló tanul szerb nyelvű iskolákban, 43 tanuló kettő tannyelvű iskolában és 127 tanuló nemzetiségi nyelvet oktató iskolában. E tanulókkal összesen 29 pedagógus foglalkozik, közülük 1 nem szerb, egynek nincs pedagógusi végzettsége. Nem vagyunk különösen jól ellátottak nevelőkkel.

A továbbiak jobb megértése miatt néhány szót kell ejtenem az óvodákról. 7 helységben van a szerbeknek óvodájuk vagy óvodai csoportjuk összesen 153 gyerekekkel és 9 óvónővel, ezek közül 3 képesítés nélküli. Ezekben az óvodákban általában 1–2–3 órában van szerb foglalkozás, ez pedig nagyon kevés a szerb nyelv jó megtanulásához. Fejlesztési szükségessé az óvodai hálózatot, és pedig anyanyelvű óvodává kell tenni a működőket, s a többi szerb lakta helységeken ki kell alakítani a szerb óvodákat az eredményesebb munka érdekében. Általában véve: ahol nem megfelelően kialakított az iskola-előkészítés, ott a további iskoláztatásban is gondok lesznek.

A tanulók – iskolákba kerülve – egyáltalán nem vagy gyengén beszélnek a szerb nyelvet. S ez családi körülményeikből ered. Legnagyobb részük vegyes házasságban született, egy részüknek csak a nagyszülők vagy egy nagyszülő révén van kapcsolata a nemzetiséggel, egy részüknek semmi közük a szerbekhez, csak a nyelvet akarják tanulni, igen elenyésző részüknek szerbek a szülei. Ez problémát jelent a nyelv nem tudása miatt is, de a lényegesebb az, hogy nincs szerb identitástudatuk, tehát nem sokat jelent nekik a szerb nyelv és kultúra, így a nevelés a célját nem tudja elérni, mert a gyerek nem azt tanulja és tanulta odahaza. Nem lehet ezért felelőssé tenni a családot sem, mert az emberek integrálódni akarnak a többségi nemzettel, az eredményes integráció pedig előbb-utóbb asszimilációhoz vezet. Már a nagyszülőknél kezdődött erősödni ez a folyamat a II. világháborút követően, a szülők esetében csak erősödött az asszimiláció, az unokákban, a mai tanulóifjúságban a szerbségből már nem is igen maradt. A családban magyarul beszélnek, a magyar ünnepeket tartják meg, esetleg ezt is azt is (de a nagyobb ajándékot a katolikus ünnepen kapja meg a gyerek), a pravoszláv egyházzal, vallással – amelyik igen fontos és nagy összetartó erő volt – a mai gyerekeknek nincsenek kapcsolatai, de a szerb nyelv tudását társadalmi szinten sem becsülik különösebben, miért éppen a gyerekek tennék azt meg? S hol van még a gyerekekben élő, másságtól való félelem? A gyerekek frusztráltak lesznek, ha közösségeikben eltérnek a többiektől bármiben is. Egyszerűen nem akarnak mások lenni mint társaik. Különösen olyan fontos dologban, amilyen a nyelv. Erre a jelenségre nem figyelünk oda, s ezzel a figyelmen kívül hagyniunkkal károkat okozunk a tanulók jellemének alakulásában.

Az óvoda a maga heti 1–3 órájában nem sokat tehet. Amennyiben az óvoda anyanyelvű volna, az összes játék és foglalkozás szerb nyelven menne, akkor ez sokat lendítene a nyelv megtanulásán, következésképpen a szerb nyelvű iskoláztatás is hatékonyabbá, eredményesebbé válna. Már sokszor és sok helyen szorgalmaztam a szerb, illetve egyáltalán nemzetiségi nyelvű óvodák szervezésének szükségességét, a feladatuk megoldását segítő felszerelését, a személyzet megfelelő kiválasztását és iskoláztatását. Ez az én idealisztikus elképzelésem, mert a tárgyi feltételeket is nehezen teremtenénk meg, a személyieket pedig még nehezebben. Túl azon, hogy pillanatnyilag nincs Magyarországon szerb nyelvű óvónő- és tanítóképzés, az óvodákban és az általános iskola alsó tagozatában a munka jó végzése nagyon sok lemondást

és elkötelezettséget feltételez, szükség van szakmai és nemzetiségi öntudatra, s ki akar ma Magyarországon bármi kellemes.

A szerb tanulók tanulmányi helyzete némely vonatkozásban nehezebb mint a magyar iskolákban. Nem csak a nyelvi gondok miatt, de azért is, mert kis községekben működnek, s ott magyar iskolákban is szűkösek a lehetőségek, s a drágább szerb oktatás igényeit még nehezebben elégítik ki. Továbbá – feltételezve, hogy megvan rá a pénz – Magyarországon nem lehet megkapni a szerb iskolákban szükséges szakkönyveket, szemléltető eszközöket, térképeket, fal képeket stb. A ráadás a tankönyvek hiánya. Nem csak az hiányzik, ami a magyar iskolákban, hanem még a nemzetiségi tankönyvek is. A Nemzeti Tankönyvkiadó Vállalat nem készítteti el a tankönyveket, nem fordíttatja le, mert kevés példányszámban kell kiadni és ráfizetéses, de nem rendezett a Szerbiával való vásárlás sem. Talán ez az utóbbi lesz a megoldás.

Mégis megfelelően, sokszor jól felkészítettek a tanulóink. Fölveszik őket a középiskolákba, főiskolákra, egyetemekre, s ez eredményeket jelent. Ha a szerb gimnáziumot is befejezik, jól beszélnek a szerb nyelvet, ismerik a szerb nép irodalmát, kultúráját. Megfelelően fejlett identitástudatuk is, egymás között leggyakrabban szerbül beszélnek. Igaz, később legtöbbször vegyes házasságokat kötnek és az asszimiláció folytatódik.

Néhány szó a felsőoktatásról. Szinte a mai napig folyik a szerb tanítók és óvónők oktatása a Bajai Tanítóképző Főiskolán, a Kecskeméti Óvónőképzőben, a JPTE Tanárképző Karán Horvátszerb Katedra működött és egyetemi képzés folyt az ELTE-n. Mára csak az ELTE maradt. A többi intézményből kivonultak a szerbek, a hallgatók, és e tanév végén a tanárok is. Így a horvátok pl. tanulhatnak Pécsen, Baján, a szombathelyi Tanárképző Főiskolán, az ELTE-n, mindenütt katedráik és lektorai vannak, a szerb hallgatóknak, korlátozott számban, csak az ELTE maradt. Lektorunk egy sincs Magyarországon. Ezen úgy kívánunk segíteni, hogy a szegedi JATE Szlavisztikai Tanszékének kereteiben szerb nyelvből és irodalomból egyetemi szintű oktatást indítatunk, illetve fejlesztettünk ki 1993 szeptemberétől. A hallgatók második szakot az egyetemen vagy a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán választhatnak. A keretszám öt hallgató, eddig heten jelentkeztek. Rövidesen talán Szegedre ér az Alapító Okirat és az adjunktusi és lektori státus engedélyezése is. Ígért a Minisztérium 300.000 Ft-ot a könyvtár fejlesztésére is, igen jól jönne, mert még igen szegényes.

Összegezként elmondhatom, hogy a szerb nemzetiséggel szemben jelentkeznek némely politikai diszkrimináció (nincs szerb képviselő a parlamentben, nehezen kerülnek be az önkormányzatokba, magasabb rangú politikus egyáltalán nincs Magyarországon), az oktatási és kulturális pénzek elosztásában sem volt és nincs is igazságosság (pl. a szerbek 1945 óta nem kaptak sehol új iskolát vagy tantermet, könyvtárat, múzeumot vagy más művelődési lehetőséget, még azt is elvették a szerb közösségtől, amije volt: parókiák, Tekelijánum, iskolaépületek, szerbkörök épületei, a helyi parókiák földjei stb.). Nyelvhasználatban szintén akadályozottak vagyunk, mert a közintézményekben senki nem beszél szerbül, s neveltségessé nem akarunk válni. Gazdasági és jogi egyenlőségünk közel megfelelő, de azt hozzá kell tennem, hogy az iskoláink szervezetlensége miatt a szerbek nagy része a közvetlen termelő munkában vesz részt, viszonylag igen szűk az értelmiségi réteg, pedig az a hordozója a nemzethez való tartozásnak, a nemzeti kultúrának. Kijavításuk nem szűkíthető az oktatás gyatra szervezetének felújítására, ez annál szélesebb probléma. Bizony néha félünk is a nagy teret nyert magyarkodástól. Nem a magyar többségtől, hanem annak egy szélsőséges részétől, s ez a gondunk sem mai keletű.

Külön kell szólnom a horvát és szerb intézmények szétválasztásáról, s ezen belül a budapesti közös iskola jövőjéről. Részben mert Magyarországon több a horvát mint a szerb, részben a pillanatnyi nemzetközi viszonyok és az országos és helyi szervek részrehajló szimpátiája miatt, de leginkább a Magyarországon élő szerbek toleranciája miatt kivonultunk a

Magyar Rádió Pécsi Stúdiója eredeti helyiségéből, a Magyar Televízió Pécsi Stúdiójából, (ez a felszerelést is jelenti), a JPTE Szerbhorvát Tanszékéről, a Délszlávok Demokratikus Szövetsége helyiségeiből, a volt közös újság szerkesztőségének helyiségeiből, csak a budapesti Szerbhorvát Általános Iskola és Gimnázium közös épületéből nem kerültünk ki. A Minisztérium, a VII. kerületi Önkormányzat, a Fővárosi Önkormányzat ígéretet tettek, hogy vagy a szerbek, vagy a horvátok kiköltöznek egy másik iskolaépületbe, de eddig egy elfogadhatatlan ajánlatot kivéve más épületre javaslatot nem kaptunk. A közös iskola szerb részének nevelőtestülete és szülői munkaközössége úgy döntött, hogy nem költözünk ki a Rózsák terei épületből, és a Rózsa utcai diákotthon épületéből.

Az argumentumok a következők: az épületet a környező szerb falvak egyházi iskoláinak államosítása fejében kapta a szerb közösség; Budapesten és környékén él a szerbség legnagyobb része, horvátok lényegesen kevesebb számban élnek ugyanitt; a szétválásnak nem mi voltunk a kezdeményezői, azt ránk kényszerítették; nekünk ez az iskola az egyetlen, ahol gimnázium is működik, a horvátoknak ott van a Pécsi "Miroslav Krleža" Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon, további Sopronban is szervezni fognak horvát középiskolát. Az érzelmi kötődést utólag említtem, mint kevésbé lényeges, de fontos összetevőt. Az álláspontunk mellett mindenképpen és végig kitartunk, mert egyszerűen nincs más választásunk, a budapesti iskola megszűnésével összeomlik az a már amúgy is ingatag szerb iskolarendszer. A közös épületben pedig teljesen lehetetlenné vált a munka, a megoldás igen sürgős.

Iskoláink lehetséges jövője sok feladatot ró reánk. Ha az egész társadalom nem lesz belátó és áldozatkész, nem tudjuk még a mai helyzetet sem konzerválni – s az bizony kétségbeejtő –, előrehaladásról pedig szó sem lehet. Arra van szükség, hogy ezt a nagyon elrontott iskolarendszert teljesen "felújítsuk": a falvakban vissza kell térnünk az önálló szerb iskolák felállításához. A szerb iskolának szervezetileg is de az épületből is ki kell válnia. Kapjuk meg az államosított iskolaépületeket, ha azok nincsenek meg, mint pl. Újszentivánon, akkor a szerb kör vagy a parókia épületét iskolaépületnek. Tulajdonképpen egy nagyobb osztályteremről és némely szükséges helyiségből állna az egész, s azokat funkcionálisan be kell rendezni azokkal a felszerelésekkel, eszközökkel, amelyek a tárgyi tudás gyarapítása mellett a nyelv tanulásának a lehetőségét és az identitástudatot fejlesztik. Az sem baj, ha az iskola mellett van egy kisebb lakás is, mert előfordulhat, hogy Szerbiából kell kérnünk tanítót, mert itthoni nincs.

Az oktatás osztatlan csoportokban történne 1–4. osztályban. Becsaptak és becsapnak bennünket ma is azzal, hogy a tanuló károkat szenved a vegyes csoportban, nem úgy tanulja meg a tananyagot, ahogyan az osztott iskolában. Ez így nem igaz. Mert igen sok előnye is van a vegyes csoportnak. A nagyobbak segítenek a kisebbeknek, önállóságra, figyelemmegosztásra nevelünk, ugyanazt az anyagot a tanuló évről-évre újra hallja, ez segíti a gyakorlást és bevésődést, kicsi a csoport, közvetlenebb, erősebb a tanítóval való kapcsolat, nagyobb az egymásra utaltság, minden tanuló minden nap többször is sorra kerül stb. Az oktatást, természetesen, egész napra kell tervezni, ezért minden iskolában kettő tanítóra van szükség. Délelőtt tanítás folyna 8–10 óra, 10.30–12 óra között, ezután ebéd és játék, majd 14–15.30 között újra az iskolapadba. Tanulnivalót a diák nem visz haza, mindent az iskolában csinál meg. Ez kemény 5 órás igénybevételt jelent, s ez kevesebb mint más iskolákban. Drágább lenne valamivel az oktatás, de eredményesebb. Ehhez azonban meg kell nyernünk a most működő pedagógusokat is, ami nem lesz könnyű feladat.

Ezt a módot nem lehet rákényszeríteni minden iskolára. Kettőben, Deszken és Lóréven már külön épületben szinte önállóan dolgoznak. A többi iskola vizsgálja még a lehetőségeit, ebben a munkában segítségére lesz a Szerbek Demokratikus Szövetsége és a szerveződő tanfelügyelői rendszer is. Úgy rendezzék be az iskolájukat, ahogyan ott helyben a legmegfelelőbb. (De nem lehet ezt az ügyet csak az iskolára hagyni, mert mi sem könnyebb, mint

azt mondani: nincs rá szükség. Erre is elég sok példám van. Pl. a többségében német-lakta községben a magyar iskolaigazgató azt mondta, az itteni lakosok nem igénylik a német nyelv vagy nyelven való oktatást.) Újra kell indítani néhány helységben a szerb iskolákat. Mohácsra, Dunapentelére, Csobánka környékére gondolok. Ez még nehezebben megoldható, mint a létezők átszervezése.

Amikor a tanuló befejezi az alsótagozatot, beiratkozhat bármely magyar nyelvű iskolába, s mert meghatározott jelleművé alakult, az esetleges tantárgyi lemaradást, akaratával könnyedén pótolni tudja. Vagy beiratkozik a budapesti vagy battonyai iskolák felső tagozatába, ahol teljesen bontottak a csoportok. Budapesten működne a gimnázium, Szegeden pedig folyna az egyetemi szintű képzés, s ezzel az iskolarendszer teljes lenne. Talán eredményesebb is.

Ruzsin Milán

AZ IPOLY ÉS A BÖRZSÖNY KÖZÖTT

Az elmaradottság fogalma e rövid írás keretében természetesen nem fejthető ki. Ugyanígy azok a problémák sem, melyek a kisebbségek és nemzetiségek fogalomkörével kapcsolatban felmerülnek. Elkerülhetetlen azonban az elmaradottság néhány kiemelt sajátosságának felsorolása a vizsgált Ipoly és Börzsöny által határolt régióban.

Első jellegzetességként említendő a homogenizálódó társadalom és foglalkozásszerkezet. Ezen belül – településenként eltérő mértékben és módokon – meghatározóvá válik a 8 osztályt végzett, illetve szakmunkás képesítésű réteg, akik kvalifikációjuknak megfelelő vagy az alatti munkahelyen dolgoznak. Ugyanakkor a felső- és középfokú végzettséggel rendelkezők aránya fokozatosan csökken, a térség maradék értelmisége pedig gyakran nem a helyiek közül kerül ki, s ténykedését provizórikusnak gondolja a térségben.

A helyben működő munkahelyek száma az utóbbi pár évben az eddigiekhez képest is erőteljesen redukálódott. A lakosság nagy része környező „nagyobb” települések még meglévő munkahelyeire jár, vagy munkanélkülivé vált. A foglalkoztatási gondokat a térszek felszámolása és a kárpótlási jegyeken vásárolható földek nem enyhítik.

A régió elmaradottságára utal a gyenge kommunális, illetve infrastrukturális ellátottság, ami a nehézkes és drága közlekedéssel és néhány egyéb tényezővel párosulva felerősíti a korábban megkezdődött jellegzetes migrációs folyamatokat. Az utóbbi években országosan végbement gazdasági és társadalmi változások újabb fejlődési tendenciák csíráinak megjelenését hívták elő.

Térségünkben található igen alacsony népességszámú és a fejlődésben teljesen leszakadt falvakat, melyek a zárvány- és nyugdíjasfalvak sajátosságait[†] egyszerre mutatják. Itt a rossz kommunális és infrastrukturális ellátottság az ellehetetlenülő közlekedéssel, s egyéb tényezővel párosulva már régen megindította a rohamos elvándorlást, s ez a folyamat nagyjából le is zárult. Ugyanakkor nem indult meg az „elcigányosodás” folyamata. E falvak sorsa feltehetőleg rövidesen a csendes elmúlás lesz.

A később részletesen bemutatásra kerülő Vámosmikola és Nagybörzsöny községben a helyiek által cigánynak tartott lakosság száma és az össznépességhez viszonyított aránya növekszik. A cigányok eltérő öndefiníciója és az eltérő körülmények miatt a két település és

[†] Miklóssy Endre: A területi elmaradottság társadalmi és gazdasági összetevői. Magyar Tudomány, 1990/8.